

КРИМІНАЛЬНА МІЛІЦІЯ У СПРАВАХ ДІТЕЙ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Колесник М.О.,
старший викладач

Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті розглядається процес створення та функціонування кримінальної міліції у справах дітей в сучасних умовах. Виокремлено окремі недоліки в роботі органу, сучасні спроби МВС України до їх подолання та реформування підрозділів кримінальної міліції у справах дітей.

Ключові слова: злочинність неповнолітніх, протидія злочинності, суб'єкт протидії злочинності, кримінальна міліція у справах дітей.

Колесник М.А. / КРИМИНАЛЬНАЯ МИЛИЦИЯ ПО ДЕЛАМ ДЕТЕЙ КАК СУБЪЕКТ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ / Сумской филиал Харьковского национального университета внутренних дел, Украина

В статье рассматривается процесс создания и функционирования криминальной милиции по делам детей в современных условиях. Выделены отдельные недостатки в работе органа, современные попытки МВД Украины к их преодолению и реформирования подразделений криминальной милиции по делам детей.

Ключевые слова: преступность несовершеннолетних, противодействие преступности, субъект противодействия преступности, криминальная милиция по делам детей.

Kolesnik M.O. / CRIMINAL POLICE FOR CHILDREN AS THE SUBJECT TO COUNTER JUVENILE DELINQUENCY / Sumy branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine

The article deals the process of creation and functioning of the criminal police for children in today's environment. Author determined some shortcomings in the organ modern attempts Affairs of Ukraine to overcome them and reforming the criminal police units for kids.

Analysis of delinquency among adolescents suggests overcoming crime rate in children and youth environment acute and urgent problem for society. Among the subjects of prevention of juvenile delinquency is occupied by the criminal police for children. The article analyzes the statistics of juvenile crime trends and set its changes; set some shortcomings in the work and the prospects for reform of the criminal police for children.

The adoption of the Law of Ukraine «On structures and services for children and special facilities for children» dated 24 January 1995 was, in fact, the first attempt to resolve the issue of who will be engaged in social protection and the prevention of juvenile delinquency in Ukraine, at the legislative level.

In 2002 was established the Criminal Police for Minors, identified new activities Criminal Police for Minors. In 2011, the Department was reorganized into the Office of Criminal Police for Children of MIA of Ukraine.

The main activities of the criminal police for children to organize and conduct preventive work to prevent the negative phenomena among children; detection and prosecution of adults who commit unlawful acts with respect to minors; disclosure of crimes committed by juveniles, and against them; search for children who disappeared, willfully left the family or educational institutions.

It should be noted that the internal affairs in recent years have begun to more actively address issues of crime prevention and juvenile crime, which ultimately contributes to positive changes in the dynamics of juvenile crime.

However, their performance is found many significant drawbacks: the cases of premature withdrawal from the account of preventive and insufficient organization of individual work with juveniles who are registered; Late detection or detection of juveniles prone to commit crimes, improper interaction with schools, businesses, and the public.

Management Guide criminal police for children raises specific proposals and working to overcome the above and other relevant issues in the unit. It is proposed to change its structure and ways of working. First of all, it is about consolidating police on a territorial basis – is planned that every professional service will close school, family problems, people who have been convicted or have ever brought to responsibility for the commission of sexual offenses. The main task of law enforcement officers will conduct preventive work.

Available information about the implementation of three-tier model of prevention. In the first stage – the general preventive measures in schools and society. The second phase will include working with «at risk», to which teenagers are prone to commit offenses of the family, where children is committed in relation to violence, minors tend to use drugs, psychotropic substances and alcohol. In the third stage the police will pay full attention to dealing with adolescents who are registered in police for committing crimes. To date, attempts to observe the implementation of the above zonal model.

The effectiveness of the prevention of juvenile delinquency depends primarily on early detection and elimination of the causes and conditions that contribute to this, as well as identifying this category of persons, because of behavior that can be expected of the crime and take appropriate precautions. Currently, there is a quantitative reduction of juvenile delinquency, but these figures does not indicate the coordination of work Criminal Police for Children. It is necessary to introduce new methods and approaches; reform of the criminal police for children in general should lead to a decrease in illegal behavior among children; exercise prevention of negative phenomena and delinquency.

Key words: juvenile crime, the fight against crime, the subject of combating crime, criminal police for children.

Проблема правопорушень неповнолітніх залишається досить актуальною на державному рівні. Сутність дослідження полягає не тільки у розгляді злочинності неповнолітніх як соціального феномену, а й у нагальній потребі організації цілеспрямованих дій суспільства та держави із запобігання її розвитку, зростанню і поширенню.

Одним із найважливіших напрямів виховної роботи з дітьми та молоддю є превентивне виховання та профілактична робота з подолання злочинності серед неповнолітніх. Аналіз стану правопорушень серед підлітків дає підстави вважати подолання криміногенної ситуації в дитячому та молодіжному середовищі проблемою гострою та актуальною для суспільства [3].

У нашій країні створена розгалужена система контролюючих органів, які повинні чітко виявляти всі факти протиправної діяльності, виносячи відповідні документи [11, с. 253].

Серед суб'єктів запобігання злочинності неповнолітніх особливе місце належить кримінальній міліції у справах дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо суб'єктів запобігання злочинності неповнолітніх, зокрема кримінальної міліції у справах дітей, визначає, що конструктивний внесок у висвітлення основних засад, недоліків та пропозицій реформування роботи органу, що досліджується, зробили Т.Л. Кальченко у дисертаційно-

му дослідженні «Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами», а також Ю.М. Харук, Т.В. Іванова, Н.В. Лесько, Л.І. Мороз, С.І. Яковенко, О.Д. Запорожець та інші.

Метою статті є дослідження проблем в діяльності та напрями реформування кримінальної міліції у справах дітей як суб'єкту протидії дитячої злочинності.

Для досягнення поставленої мети необхідно провести аналіз статистичних даних дитячої злочинності та встановити тенденції її змін, на фоні чого можна говорити про відповідний рівень роботи органів кримінальної міліції у справах дітей. Аналізуючи роботу органу, – встановити окремі недоліки в роботі та перспективи щодо його реформування для покращення продуктивності роботи.

Під суб'єктом протидії злочинності О.М. Бандурка та О.М. Литвинов розуміють будь-яке системне утворення, що існує в рамках єдиної системи протидії злочинності і реалізує в даній сфері одне із завдань: визначення основних напрямків, завдань, форм і методів діяльності; здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення; виявлення криміногенних факторів; реалізація заходів з протидії злочинності [4, с. 83].

Прийняття Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року (назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07 лютого 2007 року) [2] стало, по суті, першою спробою вирішити питання про те, хто буде займатися соціальним захистом і запобіганням правопорушень серед неповнолітніх в Україні, на законодавчому рівні. Серед суб'єктів профілактики Закон первісно називав, насамперед, служби у справах неповнолітніх, кримінальну міліцію у справах неповнолітніх, суди, центри медико-соціальної реабілітації неповнолітніх, школи і професійні училища соціальної реабілітації, притулки та приймальники-розподільники для неповнолітніх, виховно-трудова колонія (з 2004 року – виховні колонії згідно із Кримінально-виконавчим кодексом [1]). Передбачалося, що у роботі із запобігання злочинності серед підлітків братимуть участь у межах своєї компетенції інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни.

У зв'язку зі змінами, які вносилися декількома законами, здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладатись в межах визначеної компетенції на:

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;
- уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ;
- приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ;
- школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;
- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) [2].

Так, 08 липня 1995 року Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову № 502 «Про створення кримінальної міліції у справах неповнолітніх», якою було передбачено створення на базі колишніх Інспекцій у справах неповнолітніх (ІСН) Кримінальної міліції у справах неповнолітніх (КМШН), у тому числі в апараті МВС України передбачалося утворення Управління кримінальної міліції у справах неповнолітніх як самостійного підрозділу у структурі кримінального блоку міліції, в обласних, міських управліннях внутрішніх справ – створювалися відділи КМШН, а на транспортних магістралях – відділення та групи КМШН. Зі зміною статусу підрозділу він набув нових функцій, як то: можливість проведення оперативно-розшукових заходів з метою розкриття та попередження злочинів, скоєних дітьми, а також дорослими стосовно неповнолітніх.

У зв'язку зі структурними змінами в МВС України 20 липня 2002 року в Міністерстві було утворено Департамент кримінальної міліції у справах неповнолітніх, а 14 серпня 2002 року керівництвом МВС України затверджено Положення про Департамент кримінальної міліції у справах неповнолітніх. Згідно із цим Положенням, Департамент кримінальної міліції у справах неповнолітніх МВС України є самостійним структурним підрозділом (на правах управління) апарату Міністерства внутрішніх справ України і входить до блоку кримінальної міліції.

Наприкінці 2003 року керівництвом МВС України були визначені нові напрямки діяльності кримінальної міліції у справах неповнолітніх, а саме надання пріоритету проведенню профілактичних заходів, спрямованих на попередження правопорушень серед неповнолітніх, виявлення дорослих осіб, які втягують неповнолітніх у протиправну діяльність.

Відповідно до змін, внесених Постановою Кабінету Міністрів України від 08 серпня 2007 року № 1015 до Постанови КМУ № 502 від 08 липня 1995 року та з метою узгодження чинного законодавства України з відповідними міжнародними нормами Департамент кримінальної міліції у справах неповнолітніх перейменовано у Департамент кримінальної міліції у справах дітей.

На виконання Указу Президента України від 09 грудня 2010 року № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» з метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади наказом МВС від 09 квітня 2011 року Департамент кримінальної міліції у справах дітей МВС України реорганізовано в Управління кримінальної міліції у справах дітей МВС України.

Управління кримінальної міліції у справах дітей МВС України складається з 3-х відділів: відділ організаційно-аналітичної роботи та нормативного забезпечення; відділ протидії дитячій злочинності та розшуку дітей; відділ профілактики правопорушень серед дітей.

Основними напрямками діяльності кримінальної міліції у справах дітей є:

- організація та проведення профілактичної роботи щодо попередження негативних явищ серед дітей;
 - виявлення та притягнення до відповідальності дорослих осіб, які вчиняють відносно неповнолітніх протиправні дії;
 - розкриття злочинів, вчинених неповнолітніми, та відносно них;
 - розшук дітей, що зникли безвісти, самовільно залишили сім'ю чи навчально-виховні заклади [9].
- Слід відзначити, що органи внутрішніх справ протягом останніх років почали більш активно займатися питаннями попередження правопорушень та злочинів серед неповнолітніх, проводячи різноманітні спільні оперативно-профілактичні заходи, що в кінцевому результаті сприяло позитивним змінам в динаміці підліткової злочинності [7, с. 88.] (див. табл. 1).

Таблиця 1

Рік	Виявлено осіб, які вчинили злочин	З них виявлено неповнолітніх осіб, які вчинили злочин	Співвідношення у відсотковому значенні
2005	237187	22767	-9,6
2006	214507	16966	-7,9
2007	214093	15572	-7,3
2008	207740	13541	-6,5
2009	212090	12956	-6,1
2010	226385	13951	-6,2
2011	225517	13655	-6,1
2012	194992	10706	-5,5
2013	163199	7360	-4,5

На підставі аналізу офіційної звітності форми 2 за 2005-2013 рр. простежується стрімка тенденція до зниження кількості неповнолітніх осіб, які вчинили злочин (виключення становить 2010 рік) (див. табл. 2). Порівнюючи 2005 рік та 2013 рік (а це становить – 68 %), спостерігаємо кардинальні позитивні зміни щодо зменшення дитячої злочинності.

Таблиця 2

Порівняльний період	Виявлено осіб які вчинили злочин, відповідно до визначеного періоду	Співвідношення у відсотковому значенні
2005–2006	22767–16966	-25,5
2006–2007	16966–15572	-8,2
2007–2008	15572–13541	-13
2008–2009	13541–12956	-4,3
2009–2010	12956–13951	+7,1
2010–2011	13951–13655	-2,1
2011–2012	13655–10706	-21,6
2012–2013	10706 – 7360	-31,3

Таким чином, підрозділи КМСД значно активізували роботу із попередження правопорушень та запобігання злочинності серед неповнолітніх, але в їх діяльності зустрічається ще чимало суттєвих недоліків. Перш за все, це випадки передчасного зняття з профілактичного обліку, як «тих, хто виправився» окремих підлітків-правопорушників, так і недостатня організація індивідуальної роботи з неповнолітніми, які перебувають на обліку. На нашу думку, потребує подальшого покращення і організація роботи із виявлення та постановки на облік батьків та осіб, що їх замінюють, які негативно впливають на неповнолітніх.

Так, Абдіров Н.М. зазначає, що основними причинами такого стану є існуючий на сьогодні низький рівень виявлення підлітків з антигромадською поведінкою, який є «явно недостатнім для успішного попередження правопорушень серед неповнолітніх». Він підкреслює, що співробітники КМСД більше уваги приділяють попереджувальній роботі з неповнолітніми, які повернулись з виправних установ, засудженим з випробуванням або засудженим до покарань, не пов'язаним з позбавленням волі, та іншим категоріям.

Також суттєвим недоліком в роботі управління кримінальної міліції у справах дітей є невиявлення або пізнє виявлення неповнолітніх, схильних до вчинення злочинів.

Статистика свідчить про те, що в окремих регіонах приблизно половина з числа неповнолітніх, що вчинили злочини, не знаходилась на профілактичному обліку [7, с. 86].

Аналіз роботи КМСД показує, що в багатьох випадках між вчиненням першого правопорушення та постановкою неповнолітніх на профілактичний облік в КМСД проходить більше одного року [10, с. 54]. Це свідчить про неналежну взаємодію окремих підрозділів із школами, підприємствами, громадськістю за місцем проживання, від яких можливо отримувати інформацію про вчинення підлітками правопорушень та інших протиправних вчинків.

На неналежну взаємодію між співробітниками КМСД з навчальними закладами та підприємствами вказують й інші дослідники. Наприклад, Г.М. Істоміна зазначає, що керівники навчальних закладів задля позитивної оцінки їх роботи (закладу) в цілому, вважають недоцільним інформувати співробітників органів внутрішніх справ про факти неналежної поведінки неповнолітніх. І навпаки, деякі керівники вважають доцільним лише «проінформувати про факти неправомірної поведінки неповнолітніх», але самі не приймають ніяких рішучих заходів педагогічного впливу, обмежуючись лише «заялюванням підлітка міліцією» [6, с. 61-62]. Безкарність, неприйняття дієвих профілактичних заходів призводить до вчинення з боку таких неповнолітніх повторних правопорушень. Адже несвоєчасно отримана інформація про таких підлітків негативно відображається на профілактичній роботі з ними в подальшому, створює нові проблеми як в роботі кримінальної міліції, так і навчального закладу.

Отже, несвоєчасне виявлення неповнолітніх, схильних до вчинення правопорушень та злочинів, а також незастосування до них заходів виховного впливу призводить до вчинення цими підлітками повторних, більш тяжких злочинів.

Тому вважаємо, що головним в діяльності КМСД є попередження правопорушень та злочинів, тобто своєчасне виявлення та усунення причин, що породжують конкретні правопорушення, умов, що сприяють їх вчиненню, встановлення підлітків з антигромадською поведінкою, їх перевиховання, а також створення атмосфери, найбільш сприятливої для формування моральної особи неповнолітнього, що виключає можливість його протиправної поведінки.

Крім цього, саме цей напрямок діяльності КМСД відповідає вимогам політики держави та уряду у сфері протидії злочинності та основним положенням теорії кримінології. Цей підхід дозволяє враховувати соціальні та психологічні особливості підлітків. Також він вважається найбільш гуманним, тому що його головною метою є турбота про майбутнє неповнолітніх, допомагає в підвищенні їх культури та формуванні суспільно корисних поглядів та поведінки [7, с. 88].

Керівництво Управління кримінальної міліції у справах дітей МВС України висуває конкретні пропозиції та напрацювання для подолання вищезазначених та інших актуальних проблем в роботі КМСД. А саме, пропонується змінити його структуру та форми роботи. Насамперед, йдеться про закріплення працівників міліції за територіальним принципом. Планується, що за кожним фахівцем служби закріплюватимуться школи, проблемні родини, особи, які були засуджені або ж колись притягалися до відповідальності за скоєння злочинів на сексуальному ґрунті. Головне завдання правоохоронців полягатиме у проведенні профілактичної роботи. Міліціонери безпосередньо спілкуватимуться з представниками адміністрації середніх загальноосвітніх навчальних закладів, батьківських комітетів, родинами, які опинилися в складних життєвих обставинах. Вони виявлятимуть ті чи інші проблеми в родинному та шкільному середовищі й намагатимуться допомогти у їх найскорішому вирішенні.

Надається інформація і про впровадження трирівневої моделі профілактики правопорушень. На першому етапі

правоохоронці проводитимуть загальні профілактичні заходи в школах і суспільстві. Другий етап роботи включатиме в себе роботу з «групою ризику», до яких відносяться підлітки, які схильні до скоєння різних правопорушень, сім'ї, де у відношенні дітей вчиняється насильство, а також неповнолітні, схильні до вживання наркотичних, психотропних речовин та алкоголю. І, нарешті, на третьому етапі працівники міліції приділятимуть максимум уваги роботі з підлітками, які перебувають на обліку в органах внутрішніх справ за вчинення злочинів [8].

На сьогоднішній день можемо спостерігати зональні спроби впровадження вищезазначеної моделі профілактики правопорушень. Так, Управлінням КМСД МВС України спільно з відділом КМСД Управління МВС України в Івано-Франківській області було розроблено модель співробітництва шкіл і міліції. Метою цієї співпраці є зниження рівня протиправної поведінки серед дітей та молоді, здійснення профілактики негативних явищ правопорушень у шкільному середовищі шляхом взаємодії міських підрозділів кримінальної міліції у справах дітей з адміністрацією навчальних закладів. Проект складається з двох програм – «Шкільні інспектори міліції» та «Дослідники», які сприятимуть налагодженню діалогу між навчальними закладами та місцевими відділами міліції, а також покращенню шкільного середовища. У рамках першої програми працівники КМСД, які пройшли спеціальне навчання, будуть призначені шкільними інспекторами міліції і закріплені за відповідними навчальними закладами. Вони проводитимуть й підтримуватимуть стосунки з вчи-

телями, батьками, своєчасно реагуватимуть на інциденти. Програма ж «Дослідники», яка є ініціативою Управління кримінальної міліції у справах дітей МВС України і Національної скаутської організації «Пласт», передбачена для школярів з метою вивчення основ скаутингу і правоохоронної діяльності [5].

Отже, ефективність попередження дитячої злочинності залежить, насамперед, від своєчасного виявлення та усунення причин і умов, що цьому сприяють, а також виявлення даної категорії осіб, зважаючи на поведінку яких можна очікувати скоєння злочину, і вжиття відповідних запобіжних заходів. На сьогоднішній день спостерігаємо кількісне зменшення дитячої злочинності, проте дані показники ніяким чином не вказують на правильність та налагодженість роботи КМСД. Необхідне запровадження нових методик і підходів у системі кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, а саме реформування кримінальної міліції у справах дітей, що в цілому повинно привести до зниження рівня протиправної поведінки серед дітей та молоді, здійснення профілактики негативних явищ та правопорушень. Введення експериментальних зональних реформувальних КМСД є першим кроком до можливих покращень у динаміці дитячої злочинності. Проте слід розуміти, що це лише реформування органів конкретного регіону, а не України в цілому. Враховуючи вищевикладене, потрібно проаналізувати дієвість нововведення в окремій області, і враховуючи плюси та мінуси програми, запроваджувати зміни в КМСД на державному рівні, що може стати темою подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3. – Ст. 21.
2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 року // Відомості Верховної Ради України – 1995. – № 6. – Ст. 35.
3. Щодо подолання злочинності серед неповнолітніх та організації профілактичної роботи : Лист МОН № 1/9-623 від 13 вересня 2010 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/8993/>.
4. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : [монографія] / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов ; МВС України, Харків. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 308 с.
5. Відбулася координаційна нарада з питань розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх : [Електронний ресурс] / офіційний Веб-сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/vidbulasja_koordinacijna_narada_z_pitan_rozvitku_kriminalnoj_justiciji_cshodo_nepovnolitnih.html
6. Истомина Г. М. Трудности в деятельности сотрудников ИДН и пути их устранения / Г. М. Истомина // Совершенствование деятельности органов внутренних дел по предупреждению правонарушений среди несовершеннолетних : Сб. научн. трудов. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1988. – С. 61–62.
7. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Кальченко Тетяна Леонідівна. – К., 2003. – 222 с.
8. Лазоренко О. МВС переходить до тривірневої моделі профілактики правопорушень : [Електронний ресурс] / офіційний Веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/774015.jsessionid=A48831E52CD916ACCCF3B60C839E281B>.
9. Управління міліції у справах дітей : [Електронний ресурс] / офіційний Веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547075>.
10. Фрис П. Л. О ранней профилактике преступлений несовершеннолетних / П. Л. Фрис // Личность преступника и уголовная ответственность. Правовые и криминологические вопросы : Межвуз. научн. сборник. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1981. – С. 44–54.
11. Христин І. О. Недосконалий механізм протидії злочинності у сфері ПЕК з боку контролюючих інстанцій та органів кримінальної юстиції / І. О. Христин // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2012. – № 1 (8). – С. 252–263.